

УДК 343. 94

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-1-17-65-68><https://orcid.org/0000-0003-3094-2923>**Мусієнко Володимир Володимирович**

Професор кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету Державного університету
інфраструктури та технологій
Кандидат юридичних наук, доцент,
Академік Транспортної Академії України
м. Київ

<https://orcid.org/0000-0001-6667-9034>**Мусієнко Анатолій Володимирович,**

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і технологій

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПРИВАТНОГО ПРАВА, ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

Анотація. Передумовою підготовки даної наукової статті стало дослідження інституту принципів цивільного права, а у подальшому приватного права, яке знайшло втілення в декількох наукових статтях та апробовано в тезах до міжнародної наукової конференції. Крім того результати досліджень знайшли своє відображення в главі до підручника з цивільного права. В свою чергу проблематика даної статті передбачає дослідження в контексті завершення формування правової держави, прискорення адаптації оновленого цивільного законодавства України з метою формування приватного права та інтеграції до європейської системи права. Виходячи з положень теорії права, здійснення вищезазначених процесів обумовлено певними чинниками, без яких неможлива наявність суспільних явищ та юридичних категорій. Зокрема:

Формування та існування правової держави передбачає неухильне виконання особами чинного законодавства, тобто визначених правил поведінки, виховання в суспільстві правової культури, етики та правової свідомості, що обумовлює функціонування процесу праворозуміння, що передбачає здійснення суб'єктами правовідносин своїх конституційних прав та виконання обов'язків, формування та дія цивільного законодавства, а також подальший вплив його на поведінку осіб в суспільстві, здійснюється на основі вихідних положень, керівних ідей, тобто на принципах цивільного права, які підлягають обов'язковій реалізації. Тому, реалізація принципів, це втілення їх в нормотворчий процес та опосередковане практичне застосування їх в правовому регулюванні правовідносин.

Реалізація принципів це багатогранний, складний процес, який поєднує в собі теоретичні, філософські, історичні наукові надбання, традиції, мораль, а також тактику застосування норм поведінки, що вказує на практичну сторону проблематики.

Ключові слова: Реалізація, принципи, застосування, приватне право, правова держава, складова процесу.

Annotation. The prerequisite for the preparation of this scientific article was the study of the institute of principles of civil law, and later of private law, which was embodied in several scientific articles and approved in theses for an international scientific conference. In addition, the results of the research were reflected in the chapter of the textbook on civil law.

In turn, the issues of this article provide for research in the context of completing the formation of a legal state, accelerating the adaptation of the updated civil legislation of Ukraine in order to form private law and integrate into the European legal system.

Based on the provisions of the theory of law, the implementation of the above-mentioned processes is due to certain factors, without which the existence of social phenomena and legal categories is impossible. In particular:

1. The formation and existence of a legal state involves the strict implementation by individuals of current legislation, that is, certain rules of behavior.

2. Education in society of legal culture, ethics and legal consciousness, which determines the functioning of the process of legal understanding, which involves the exercise by subjects of legal relations of their constitutional rights and fulfillment of obligations.

3. The formation and operation of civil legislation, as well as its further influence on the behavior of individuals in society, is carried out on the basis of initial provisions, guiding ideas, that is, on the principles of civil law, which are subject to mandatory implementation.

Therefore, the implementation of principles is their embodiment in the norm-making process and their indirect practical application in the legal regulation of legal relations.

The implementation of principles is a multifaceted, complex process that combines theoretical, philosophical, historical scientific achievements, traditions, morality, as well as tactics for applying norms of behavior, which indicates the practical side of the issue.

Keywords: Implementation, principles, application, private law, rule of law, component of the process.

Постановка проблеми. Проблематика даної наукової статті обумовлена в самій її назві. Тому, слід застосовуючи комплексний підхід, досліджувати вплив реалізації принципів приватного права на процеси формування правової держави та інтеграції України до Європейського союзу. Реалізація принципів, як процес може бути охарактеризований з об'єктивної та суб'єктивної сторони. З об'єктивної сторони вона є втіленням філософських, моральних, психологічних поглядів та звичаїв, які встановились та підтримуються в суспільстві упродовж його еволюції розвитку і впливають на створення правової норми.

Суб'єктивна сторона реалізації принципів характеризує ставлення суб'єкта до принципів права, його осмислення та розуміння. Суб'єкт має бути зацікавлений у реалізації принципів через усвідомлення громадського обов'язку, через власну вигоду або через побоювання щодо настання негативних наслідків. Разом з тим головне в процесі реалізації принципів - точне слідування сформованим суспільним приписом, тобто відбувається «матеріалізація» абстрактних морально-правових приписів у конкретні суспільні норми поведінки суб'єктів відносин.[1]

Стан дослідження. Слід зазначити, що дослідження принципів права, а зокрема принципів цивільного або приватного права комплексно науковому дослідженню не піддавались. В даному контексті умисно згадати історичні факти започаткування наукового надбання щодо принципів права у філософських вченнях Марка Тулія Цицерона, які в подальшому знайшли своє відображення у філософських поглядах мислення Фоми Аквінського, що віддзеркалює наукову юридичну думку вчених-філософів та юристів часів середньовічної Європи. У більше пізній період до даної тематики зверталось багато науковців, але вони розглядали лише сутність та класифікацію принципів права загалом, як спосіб досягнення певної наукової мети, а не як спосіб досягнення висвітлення найважливіших ознак або властивостей принципів права. Серед вчених, що звертались до проблематики класифікації права слід віднести А. І. Денисова, О. А. Лукашева, В. М. Семенова, Л. С. Янига, Г. А. Борисова, П. М. Рабиновича. Згодом до теоретичних аспектів принципів права звертались такі науковці як О. А. Коваль, О. В. Зайчук, О. Г. Кушніренко та інші.

В сучасну епоху розвитку наукової юридичної думки в Україні ознаменований низкою значимих подій. Зокрема, прийняття Цивільного кодексу України в 2003 році з окресленням у ньому в статті 3 принципів цивільного права, з трансформацією в приватне право.

Крім того, в 2002 році прийнято Сімейний кодекс України, у якому в статті 7 чітко визначено основні засади регулювання сімейних правовідносин, тобто принципи.

При цьому слід зауважити, що цивільне та сімейне право, а також трудове право сформувавши приватне право України, тому загальні засади зазначених вище галузей права неодмінно об'єднані однією концепцією.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи дану проблематику ставимо собі за мету окреслити сутність та зміст самої інституції реалізації, а також обумовити типи, форми та способи реалізації принципів приватного права.

Щодо типології реалізації принципів, то на наш погляд, існує безпосередня реалізація та правозастосовна реалізація.

Визначаючи сутність даних підходів, слід зазначити, що у безпосередній реалізації суб'єкти правовідносин самостійно, без зовнішнього втручання втілюють правила поведінки, які передбачені суспільними нормами, тобто здійснюють свої права та виконують обов'язки, які сформувались в суспільстві, як звичаї. У даному аспекті реалізація принципів відбувається за допомогою норм права, які вже мають формалізований вигляд, тобто коли суб'єктивні права та юридичні обов'язки не можуть бути реалізовані без додаткового втручання, допомоги з боку інших суб'єктів та інституцій. В даному випадку реалізація принципів проходить особливу стадію - застосування норм права.

В контексті слід зауважити, що теорія права в процесі комплексного дослідження передбачає застосування такої інституції, як аналогія права. Тому, структура процесу дослідження обумовлює сутність об'єкта дослідження, типізацію, формальне визначення, функціонування, способи визначення, враховуючи при цьому використання методу порівняльного аналізу.

З метою досягнення мети та виконання завдання комплексного наукового дослідження реалізації принципів приватного права є нагальна необхідність окреслити ознаки реалізації принципів приватного права, тобто які аспекти вказують на відмінність в порівнянні з іншими процесами реалізації явищ в інституціях та категоріях теорії права. Тому до ознак реалізації приватного права відносяться:

1. Відповідність змісту принципів, як базису норм права, в контексті принципів права, тобто реалізація принципів права безпосередньо впливає на здійснення правомірних дій суб'єктів.

2. Соціальна корисність - це правовий статус процесу реалізації принципів правових норм приватного права щодо здійснення цілеспрямованого впливу норм на задоволення різноманітних особистих та соціальних потреб та інтересів.

3. Процедурність - реалізація принципів - це регламентована нормами права діяльність суб'єктів, яка діє в часі, і складається з послідовно здійснюваних вчинків.

4. Вольовий характер - це здійснення реалізації принципів приватного права його суб'єктами, усвідомлюючи свої вольові вчинки.

5. Державне забезпечення - це реалізація принципів приватного права забезпечується різними юридичними засобами, у тому числі і державним примусом.[2]

У зв'язку з цим, важливе значення має виокремлення форм реалізації принципів приватного права залежно від характеру дій, необхідних для їх реалізації. В свою чергу даний характер обумовлений способом правового регулювання суспільних відносин. Тому поділ принципів, щодо реалізації відбувається в залежності від правових норм, які поділяються на заборонні, зобов'язувальні та уповноважувальні.

У зв'язку з вищезазначеним слід виділити наступні форми реалізації принципів: дотримання - є формою реалізації принципів, які мають місце в заборонних нормах.

Сутність цієї норми полягає в пасивній формі поведінки суб'єкта правовідносин, іншими мовами утримуватись від протиправних дій, а діяти згідно приписів закону.

виконання - є формою реалізації принципів притаманних зобов'язуючим нормам права.

Це активна форма поведінки зобов'язального суб'єкта, що пов'язана з виконанням юридичного обов'язку. використання принципу, яка є формою реалізації в нормах, що уповноважують суб'єкта правовідносин, як до активної так і до пасивної поведінки.[3]

Виходячи з аспектів теорії права, класифікацію форм реалізації принципів приватного права можливо розглядати на основі суб'єктного складу правовідносин, зокрема:

- 1) індивідуальна - це форма реалізації принципів, яка реалізується в нормах, що регулюють односторонні правомірні дії зобов'язального суб'єкта.
- 2) колективна - це форма реалізації принципів, які присутні в правових нормах, що регламентують діяльність колективів суб'єктів правовідносин.

Крім того, реалізацію принципів приватного права можливо класифікувати в залежності участі в правовідносинах, зокрема:

- форма реалізації принципів норм приватного права, що здійснюються поза правовідносин, і це характерно щодо норм, які регламентують поза договірні правовідносини;
- форма реалізації принципів норм, які діють безпосередньо в правовідносинах.

Також, не можна обійти уважно реалізацію принципів приватного права залежно від ступеня активності зобов'язального суб'єкта, зокрема:

- а) активні правомірні дії суб'єкта, пов'язані із здійсненням права або виконання юридичного обов'язку, які охарактеризовуються безпосередньо активною поведінкою зобов'язального суб'єкта;
- б) пасивна форма реалізації принципів норм права, яка характерна бездіяльністю суб'єкта.

Підсумовуючи вищевикладені аспекти, для принципів реалізації норм приватного права загалом характерно:

1. Законність - неухильне дотримання державними органами та посадовими особами закону в процесі реалізації норм права.

З даного положення обумовлюються наступні аспекти:

- ухвалення рішення повинно здійснюватись правозастосовуючими органами чи посадовими особами у межах тих повноважень, які закріплені в законодавстві;
- ухвалення рішення відповідно до процедури, встановленої законом;
- формалізований підхід при ухваленні рішень;
- юридична кваліфікація та застосування відповідної норми права щодо кожного конкретного висновку;
- винесення рішення відповідно до норми права.

2. Обґрунтованість реалізації принципів - ухвалення рішення потребує ретельне вивчення матеріалів судової справи, за наявності необхідних доказів, достовірності юридичних фактів.

3. Доцільність реалізації принципів - це наявність у нормативно-правовому акті відображення найбільш оптимального та ефективного варіанті реалізації правових норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теорія держави і права: посібник для підготовки до держ. іспитів/т.33 за заг. ред. О. В. Петришина.-Х.:Право. 2012. - 192с
2. О. Ф. Скакун. Теорія держави і права.Х.:Консум.2001
3. Розділ 19. Реалізація та застосування права. Studies.in.ua(укр).